

Franc Čuček v zgodovini Strnišča

Ljubica Šuligoj*

Izvleček

... Avtorica spremlja življenjsko in poslovno pot veletrgovca z vinom Franca Čučka (1882–1969), ki je ob prevladujočem nemškem trgovskem kapitalu na Ptuj pred drugo svetovno vojno izstopal med slovenskimi trgovci. Posebej obravnava likvidacijo begunskega taborišča v Strnišču po prvi svetovni vojni in Čučkove načrte, da bi industrializiral to območje. V razpravi razkriva vzroke za neuspelo širokopotezno zasnovano industrializacijo.

Ključne besede: Franc Čuček, vinski trgovec, Ptuj, Strnišče, begunsko taborišče 1918–1928, industrializacija, industrijski obrati, likvidacija, stečaj

Abstract

Franc Čuček in the History of Kidričevo

... The author accompanies the life's journey and the business career of the wholesaler Franc Čuček (1882-1969) who in spite of the predominating German merchant capital in Ptuj was one of the most eminent Slovenian merchants in the town. The author specially deals with the liquidation of the refugee camp in Strnišče after the World War I and with Čuček's plans to industrialize this area. The article reveals the reasons for the unsuccessful, on a large scale planned industrialization.

Key words: Franc Čuček, wine merchant, Ptuj, Strnišče, refugee camp, 1918-1928, industrialization, industrial enterprise, liquidation, bankruptcy

* Dr. Ljubica Šuligoj, docentka v pokoju, Pedagoške fakultete v Mariboru, Belšakova 8, 2250 Ptuj, Slovenija

Ljubica Šuligoj, Ph.D., retired senior university teacher, Pedagogical Faculty of the Maribor University, Belšakova 8, 2250 Ptuj, Slovenija

... Realno ocenjevanje osebnosti, ki je s svojimi hotenji in ravnanjem sooblikovala življenje nekega kraja, je zahtevna naloga. Vsekakor se vrednotenje dela osebnosti nujno povezuje z gospodarsko-družbenimi, političnimi in kulturnimi dejavniki nekega časa. Tako bomo ravnali tudi ob spremljanju življenjske poti Franca Čučka, človeka, ki je po prvi svetovni vojni koval razvojne načrte Strnišča.

Kdo je bil Franc Čuček, kako uspešen je bil, kaj ga je oviralo na njegovi poti so vprašanja, na katera skušamo odgovoriti.

Iz življenja Franca Čučka

... Franc Čuček je izhajal iz trdne kmečke družine. Rodil se je 16. januarja 1882 v Kutin- cih pri Svetem Juriju ob Ščavnici.

Mati je želela, da bi postal duhovnik, a je povsem drugače ubral življenjsko pot. Gimnazijo je obiskoval v Mariboru in Beljaku, kjer ga je okolje privedlo k novim razglabljanjem. Medtem ko je navdušeno spremljal profesorja zgodovine pri pouku in so domači celo pričakovali, da se bo odločil za učiteljski poklic, se mu je oglasila trgovska žilica: oblikoval se je v marljivega trgovskega podjetnika. Na tej poti, kot je sam dejal v jeseni svojega življenja, mu je bil zgodovinski nauk (*Historia magistra vitae*) dragoceno vodilo.

Začelo se je torej v Beljaku, kjer je spoznal, da Korošci segajo po slabem vinu. Spomnil se je doma, kjer so ljudje pili rdeče vino prijetnega okusa – izabelo. Zakaj ne bi postalo domače vino spoštovanja vredno tudi na Koroškem, tako kot so znana štajerska jajca in jabolka, se je med drugim spraševal. Dobro vino se povsod pije in zakaj se ne bi tudi v teh krajih? Franc je očeta prepričal, naj mu dostavi vino, in sam se je mnogo kasneje spominjal, da je očetu kot študent »pomagal« in že prvo leto iztržil 143 hl. Sam je tedaj veliko potoval po deželi in ponujal dobro kapljico in ljudje so po njej segali ob Vrbskem jezeru, v Dravski in Ziljski dolini. Trgovski poklic mu je ustrezal, nikakor pa se ni mogel ogreti za gostilništvo, kar so doma pričakovali.

Zdi se, da je Franca Čučka v letih iskanja življenjskega cilja gnal vedno novi zagon. Na Češkem se je na primer posvečal študiju industrije, zlasti mlekarstva. Razmišljal je, ali naj se posveti lesarstvu, premogovništvu, pivovarstvu ali le vinarstvu. Porodila se mu je misel, da bi postal pivovar, in obračal se je na srednjeevropske pivovarje, da bi ga vzeli v uk.

Ko se je v pogovoru ob svoji 80-letnici v mislih sprehajal po življenjski poti, je ugotavljal, da ga je vselej gnalo nenehno hotenje po nečem novem in da mu je bilo »po Merkurjevih nasvetih« podjetništvo še najbliže. Čučkova poslovna iskanja se povsem skladajo tudi s poskusi industrializacije Strnišča: v omenjenem pogovoru se mu je spomin ustavil pri tamkajšnjih obratih, pri obratu klobukov, slamnikov, dobrega sladkega strniškega šampanjca ... Tamkajšnji neuspehi pa ga niso zlomili.

... Franc Čuček (1882–1969).
Tednik,
8. maj 1969.

... Impozantna Čučkova hiša na Ptuju, zgrajena leta 1912.
Dušan Čuček, družinski album.

Z marljivostjo in vztrajnostjo je premagoval čeri življenja. Doživljal je uspehe in neuspehe, razočaranja; brez padcev in vzponov po njegovem ni življenja.

Leta 1902 je prišel na Ptuj. Zamikalo ga je starodavno mesto in vinorodna pokrajina. Posvetil se je predvsem trgovini z vinom. Leta 1912 je zgradil impozantno stavbo v Frankopanski ulici 10 (danes je ulica poimenovana po najstarejšem Čučkovem sinu Francetu).¹ Napisa na pročelju stavbe (»Fran Čuček«) in na stolpiču (»trgovina z vinom in lesom, zaloge cementa premoga in apna«) govorita o Čučkovi razpredeni trgovski dejavnosti.²

Avgusta 1914, dan pred odhodom v vojsko, se je Franc Čuček poročil z Antonijo, rojeno Žibert, iz zaselka Vodmat pri Ljubljani Moste - Polje. Na Ptuj si je ustvaril družino.

... Antonija Čuček s hčerkama Tatjano (stoji) in mlajšo Ljudmilo (na vozičku) okoli leta 1923.
Dušan Čuček, družinski album.

... Poročna slika Franca in Antonije Čuček, roj. Žibert, avgusta 1914.
Dušan Čuček, družinski album.

Življenjsko pot Franca Čučka po prvi svetovni vojni bomo posredno spoznavali ob dogodkih v begunskem taborišču v Strnišču.

V desetletju pred drugo svetovno vojno je bil Čučkov obrat (»Čuček Franjo d.z.o.z.«, od leta

... Družinski člani ob 80-letnici Franca Čučka: desno od njega sedi hči Ljudmila, za njo stoji Čučkov sin Marijan. Levo od slavljenca sedi snaha Zinka (vdova prvorojenega Čučkovega sina Franceta) in za njo sin Dušan, Čučkov vnuk.
Dušan Čuček, družinski album.

1 Zinka Čuček Nunčič, izjava v arhivu zgodovinskega oddelka Pokrajinskega muzeja Ptuj - Ormož (PMPO). France Čuček je bil leta 1933 član prve celice KP na ptujski gimnaziji. Med študijem veterine je prihajal na Ptuj in sodeloval v aktivnostih KP. Dne 22. julija 1941 je bil z ženo Zinko in petmesečnim sinom izgnan v Hrvaško Dubico. Vključil se je v osvobodilno gibanje. S transportom RK se je žena s sinom umaknila v Ljubljano, France pa je prispel po ilegalni poti. Od novembra 1941 je France Čuček - Črnivec opravljal kurirske posle pri CK KPS in vzdrževal zveze z Zagrebom. Na zadnji kurirski poti 30. novembra 1943 je padel v spopadu z domobransko zasedo pri Zagradcu. Bil je miren, pogumen človek, predan NOB.

2 Po izjavi vnuka Dušana Čučka avtorici članka se je dedek hotel imenovati le Franjo ali Fran. Na tem mestu se Dušanu Čučku zahvaljujem za posredovane fotografije in podatke.

1928 trgovina z vinom) med slovenskimi trgovinami na Ptuju eden izstopajočih ob sicer prevladujočem nemškem kapitalu.³

Kaj bi še dejali o Francu Čučku in kakšen je bil v notranjosti svoje biti sta vprašanji, ki nas zanimata.

Bil je Slovenec in v duhu slovenstva je vzgajal svoje otroke, Franceta, Marijana, Tatjano in Ljudmilo. Kot narodno zavednemu Slovencu mu je okupator namenil pot v izgnanstvo: pot izseljenišтва je Franca Čučka peljala skozi ptujske zapore, Borl in Rajhenburg v Hrvatsko Dubico do Kreke. Tegobe vojne je znal premagovati, a mu je ta zapustila nezaceljeno rano: izgubo prvorojenca Franceta, ki je leta 1943 padel v spopadu z domobranci. Te izgube ni mogel preboleti.

Po osvoboditvi se je vrnil na Ptuj v izropani dom. Še vedno je bil človek svežega duha. Spremljajoč dnevna poročila in literarne novosti, se je vključil v obnovo mesta. V stanovansko zadrugo Gradidom, ki jo je vodil, je vložil svoje znanje. Ljudem je pomagal, da bi prišli do svojega doma, do posojil in materiala, do gradbene dokumentacije. Nastajala so mestna naselja bratov Reš, ob Mariborski cesti in v Budini.

Prvega maja 1969 se je Franc Čuček za vedno poslovil. Pokopan je na ptujskem mestnem pokopališču. V nekrologu so se misli mnogih njegovih znancev in prijateljev strnile: enega najstarejših Ptujčanov, klenega in neugnane-ga, ni bilo več.

V zgodovino Strnišča poseže Franc Čuček

Begunsko taborišče v Strnišču po prvi svetovni vojni

... Okrog graščine v Strnišču, sezidane v sedemdesetih letih 19. stoletja, je bilo na

obsežnem Hellinovem posestvu (več kot 331 ha) po letu 1915 zgrajenih več rezervnih bolnišnic za potrebe avstro-ogrskе vojske. Prvotna zamisel o barakarskem taborišču za okoli 20.000 vojnih ujetnikov je z vstopom Italije v vojno na strani antante spremenila prvotni namen.

Razpad habsburške monarhije oktobra 1918 je sprožil umik avstrijske vojaške uprave iz Strnišča. Nezavarovano taborišče je postalo plen okoliškega prebivalstva, ki je med vojno živelo v pomanjkanju: iz taboriščnih barak so ljudje odnašali hrano, perilo, posteljnino, opremo ... Poseči je moral Okrajni narodni svet na Ptuju, ki je v prvih novembrskih dneh s pomočjo narodne straže umiril razmere v Strnišču. Življenje v taborišču se je spreminjalo, ko ga je novembra 1918 prevzel Oddelek za socialno politiko Deželne vlade za Slovenijo in so začeli prihajati novi priseljenci. Poleg posameznih domačinov, ki so si poiskali delo v Pletarski ter Mizarski in kovinarski zadrugi, so se naseljevali še povratniki iz Rusije, prežeti s socialističnimi idejami, pozneje tudi ruski emigranti – vranglovci. V taborišče je vlada začela pošiljati slovenske begunce iz krajev, ki jih je zasedla Italija, med njimi veliko železničarjev ter družine orožnikov, policistov in uradnikov. V letu dni se je od jeseni 1918 v 295 barakah nekdanje bolnišnice naselilo okoli 4.600 primorskih beguncev.⁴

Vendar naselje beguncem še zdaleč ni ponujalo človeku primerne življenjskega prostora: skozi špranje barak je pritiskal mraz, nadležnega mrčesa se ni bilo moč ubraniti, ob okvarah tamkajšnje elektrarne je zmanjkovalo elektrike ... V kroniki župnije svetega Lovrenca na Dravskem polju beremo, kako se je svetlobni sij iz strniške elektrarne raztezal po nerazsvetljenem Dravskem polju.

Po prvi svetovni vojni so barake uporabljali za različne namene. Po prihodu primorskih

³ Prim. Zgodovinski arhiv na Ptuju (dalje ZAP), Varia, šk. 9, ovoj 116. Arhiv Republike Slovenije (dalje AS) 332 (319–326), Obrt po strokah. Industrija in obrti v Dravski banovini, Ljubljana 1936. Prim. Krajevni leksikon Slovenije IV, Podravje in Pomurje (ur. Roman Savnik), Ljubljana 1980, str. 45.

⁴ Rojic, 1975, str. 275–276; ista, 1984, 1, str. 60–61, 66, 68; Župnija sv. Lovrenca na Dravskem polju: Župnijska kronika; AS 95, Veliki župan Mariborske oblasti, Oddelek za notranje zadeve, Uprava fasc. 27. Pirkmaier, 1988, str. 406.

... Taborišče v Strnišču je imelo lastno elektrarno in ozkotirno železnico. Na sliki del taborišča Mlada Boleslava južno od železniške proge, ki jo je Franc Čuček namenil za gradnjo velike tovarne železniških voz.

Iz zbirke Aleksandra Kumra.

beguncev je Poverjeništvo za socialno skrbstvo Deželne vlade za Slovenijo leta 1919 v šestih taboriščnih barakah ustanovilo Mizarско in kovinarsko zadrugo kot naslednico Solkanske zadruge. Za stroje, ki jih je zadruga pridobila od uprave taborišča, naj bi letno plačevala 6.000 kron najemnine. Zaradi pomanjkanja lastnega začetnega kapitala, režijskih in materialnih stroškov je zadruga leta 1921 zašla v dolgove.⁵

Leta 1919 je v šestih barakah začela delati Pletarska zadruga, v kateri se je zaposlilo 13 beguncev in nekaj domačinov. Zadruga je izhajala iz pletarske delavnice, ki je pod vodstvom nadučitelja Mirka Ogorelca delovala pred vojno pri Sveti Barbari v Halozah (Cirkulane). Po vojni je delo pletarske šole steklo v taboriščnih prostorih v okviru ustanovljene zadruge (Pletarna v Strnišču, Slovenija, registrirana zadruga z. o. z.), ki jo je še vedno vodil Mirko Ogorelec.⁶

Uradna stališča do nadaljnega obstoja taborišča

Barakarsko naselje nekdanjih vojaških bolnišnic v Strnišču bi se lahko po prvi svetovni vojni preoblikovalo v večji industrijski obrat, saj je bilo območje bolnišnic (več kot 234 ha) povezano z lastno električno energijo, vodo-

vodom in ozkotirno železnico. Tudi bližina železniške proge med Ptujem in Pragerskim je bila za razvoj industrije dobrodošla, toda zaradi nerazumevanja oblasti in drugih okoliščin možnosti niso bile izkoriščene. Kot bomo še spoznali, je po vojni sicer nastalo nekaj manjših obratov, vendar so po nekaj letih propadli.

Zgodba o prihodnosti taborišča v Strnišču se je začela razpletati na ptujskem magistratu 4. avgusta 1920.⁷ Na posvetu mestnih veljakov, ki ga je vodil dr. Pirkmaier, je okrajni glavar zastavil vprašanje, ali Strnišče industrializirati ali pa naprave prenesti v kraj (Ptuj), primeren za razvoj industrije, in s tem taborišče likvidirati. Pripomnil je, da je bila Pletarska šola premeščena v taborišče zaradi zaposlitve beguncev in da šolski obrat ni v likvidacijskem postopku. Hkrati je okrajni glavar opozoril, da so v elektrarni v rabi stroji s približno 300 HP, tako da dnevno potrebujejo vagon premoga. O rentabilnosti elektrarne bi lahko govorili, če bi izraba energije kakega industrijskega obrata znašala 150 HP. Dr. Pirkmaier je omenil tudi možnost elektrifikacije Strnišča iz falske elektrarne ter ustanovitev tovarne parketa, saj je izvoz lesa iz Slavonije večinoma namenjen v Italijo.

Iz razprave sodelujočih ugotavljamo, da se je oblikovalo splošno mnenje o neprimernosti industrializacije Strnišča, ker kraj ni prometno povezan, rentabilnost podjetij pa je vprašljiva. Za razvoj mizarstva bi na primer morali dovažati les po cestah iz drugih krajev, saj naselje obdajajo le borovci. Ocenili so tudi, da za tovarno gnojil ni možnosti. Vladni komisar dr. Matej Senčar je poudaril, da bi Ptuj za razsvetljava potreboval različne materiale in da bi elektriko potrebovali različni obrati, na primer usnjarna, čevljarna in drugi; potrebovali bi tudi razne cevi za kanalizacijo in vodovod.⁸ Med drugim so razpravljavci ob ključnem vprašanju »ugotavljali«, da bi se morali delavci bolj spoprijeti s težavami in se bolj zavzeti za uspeh podjetij.

⁵ Prav tam.

⁶ Ptujski list, 19. 9. 1920, II, št. 38.

⁷ ZAP 5, MOP, šk. 250, dok. št. 3441/14-1921, Taborišče v Strnišču – likvidacija.

⁸ Prim. Ristič, 1996, str. 579. Elektrifikacija Ptuja je bila leta 1924 speljana iz Elektrarne Fala.

Skratka, prisotni so se strinjali, da bodo industrijske naprave iz Strnišča prodane eventualno nastajajoči lokalni industrijski družbi ali mestni občinski upravi. Likvidacijo taborišča naj bi opravili čim hitreje in pri tem predvsem upoštevali interese okraja oziroma Mestne občine Ptuj, ki ji je v prevratnih dneh uspelo obvarovati dragoceni material pred ropanji.

Septembra 1920 je Okrajno glavarstvo posredovalo Deželni vladi sprejeta stališča in podprlo prizadevanja ptujske mestne občine.⁹ Mestna občina se je še nekajkrat obrnila na Deželno vlado in izpostavljala potrebo po materialu. Zapisali so tudi, da se begunsko taborišče v Strnišču »namerava odposlati« veletrgovcu z vinom Franju Čučku.¹⁰

Vladnega priporočila, da naj se Strnišče industrializira, ptujska mestna občina tudi naslednje leto ni sprejela. Franc Čuček je medtem v Strnišču odprl več delavnic. Dne 14. decembra 1921 je ptujska mestna občina ponovno prosila, da se ob likvidaciji taborišča upoštevajo njene potrebe.¹¹ Dne 21. decembra je Predsedstvo Pokrajinske uprave za Slovenijo opozorilo na posledice likvidacije in med drugim navedlo, da bi bilo z »razdiranjem« naprav oškodovano gospodarstvo. Zato trganje posameznih industrijskih elementov, kar bi želela ptujska mestna občina, ne prihaja v poštev. Izhod je industrializacija kraja, saj bi z njo pridobili okolica in država.¹²

To pomeni, da za prizadevanja Franca Čučka, da bi se Strnišče industrializiralo, lokalne oblasti niso bile zainteresirane.¹³ Hkrati so lokalni oblastniki še naprej odklanjali vladne predloge. Taborišče je bilo pred razpustitvijo.

Likvidacija taborišča

Zaradi stroškov vzdrževanja taborišča in tamkajšnjih delavnic, kar je znašalo okoli 140.000 kron mesečno, ter premalo izkoriščenih strojev se je Deželna vlada za Slovenijo odločila, da 1. januarja 1922 ukine begunsko taborišče, razen šole. Takrat je bilo v Strnišču 1541 oseb, od teh 303 brezposelni, odvisni od podpore. V taborišču so bili 503 primorski begunci. Leta 1922 so se ti v glavnem izselili, 45 družin je odšlo v Prekmurje.¹⁴

Likvidacija taborišča je beguncem otežila življenje. Visoki najemniki in vodarini, ki jim jo je nalagal Franc Čuček, niso bili kos. V kraju je zavladala lakota, kuhinja ni več obratovala. Šolarji so bili brez obutve, ostali so brez malice. Visok sneg in mraz sta onemogočila beguncem dostop do gozdne suhljadi. Izbruhnila je škrlatinka. Ukinjena je bila porodnišnica. Sestre usmiljenke so zapuščale taborišče. Težko bolni so bili napoteni v ptujsko bolnišnico. Prvega februarja 1922 je okrajni glavar poročal Predsedstvu Pokrajinske uprave za Slovenijo o »neznosnih« razmerah v Strnišču in potrebi po hrani.¹⁵

Za omilitev razmer je gospodarska komisija Deželne vlade za Slovenijo nakazala denarno pomoč in podaljšala vzdrževanje taborišča do 30. avgusta 1922.¹⁶ Medtem je nekaj prebivalcev taborišča dobilo zaposlitev v konzumni trgovini, pekarni, mesnici, parni elektrarni, v obrtniških delavnicah in Pletarski zadrugi. A ne za dolgo. Stečaj gospodarskih obratov leta 1926 in ukinitve šole leta 1928 sta prisilila zadnje stanovalce taborišča k odhodu.

Poslovni načrti Franca Čučka v Strnišču

Medtem ko je agonija v zvezi z obstojem taborišča sejala negotovost med stanovalci in

⁹ Kot v op. 7, Okrajno glavarstvo Predsedništvu deželne vlade, Uradu za zaščito beguncev v Ljubljani, 7. 9. 1920, št. 1432/ preds.

¹⁰ Prav tam.

¹¹ Kot v op. 4, Vida Rojic, Ptujski zbornik IV, str. 272–273, 277–278.

¹² AS 95, Veliki župan Mariborske oblasti, Oddelek za notranje zadeve, Uprava fasc. 27 in ZAP 5, MOP, šk. 250, Okrajno glavarstvo 18. 12. 1920, dok. št. 2232/ preds.; Predsedništvu Pokrajinske uprave za Slovenijo, 21. 12. 1921, dok. št. 14251. Prim. op. 4 in 7.

¹³ Kot v op. 7.

¹⁴ Kot v op. 4, Rojic, Ptujski zbornik IV, str. 276, in ČZN, str. 77–80. Prim. tudi AS 95.

¹⁵ Kot v op. 4, Župnijska kronika.

¹⁶ Kot v op. 4, Ptujski zbornik IV, str. 276–278; ČZN, str. 76, 80, 85, 91.

slabšala njihovo življenje, so načrtili ptujskega veletrgovca z vinom Franca Čučka o industrializaciji barakarskega naselja vzbujali kanček upanja.

V nadaljevanju bomo podrobneje opisali, kako je Franc Čuček skušal realizirati svojo zamisel. Navedli smo že, da so barake z opremo, skladišča raznega blaga, parna elektrarna, vodovod, ozkotirna železnica, pekarna, pralnice in drugo predstavljali veliko vrednost. Priložnost za njihovo izrabo je torej bila.

Za nakup objektov in materiala se je ogrel podjetni Franc Čuček s Ptuja, proizvajalec šampanjca. Leta 1919 se je o nakupu Helli-nove strniške graščine s posestjo nameščenih barak pogajal z gospodarsko komisijo pri Deželni vladi za Slovenijo, ki je taborišče tedaj prevzela. Pri nakupu se je Franc Čuček obvezal, da ne bo mešetaril, temveč bo poiskal družabnike, ki bodo svoj kapital vložili v gradnjo velike tovarne in več manjših obratov. V pismu komisiji 30. marca 1921 je Čuček predstavil načrt industrializacije Strnišča in pri tem navedel svoje pogovore z gospodarstveniki iz Slovenije, Hrvaške in Srbije o prevzemu taboriščnega dela Mlada Boleslava južno od železniške proge. Tam bi zgradili veliko tovarno železniških voz in premakljivih stavb. Tovarno naj bi opremila saška tovarna (Christoph in comp. Unmack iz Görlitza pri Dresdnu), ki bi vložila 25 % svojega kapitala, preostali 75 % delež pa jugoslovanska podjetja.¹⁷ Gradnja tovarne bi po Čučkovem mnenju – ob urejanju vodovoda, kanalizacije, električne napeljave, ozkotirne železnice – imela vse možnosti za razvoj. Hkrati je pripomnil, da država podpira gradnjo podobne tovarne z mnogo slabšimi možnostmi v Slavonskem Brodu.

Franc Čuček si je zamislil tudi ureditev obrata sadnih sokov in konzerv s sadjem v nekdanji pralnici in razkuževalnici. Pri realizaciji programa bi sodelovala dva družabnika z Goriškega, strokovnjaka za konzerviranje sadja; v sezonsko delo naj bi pritegnili vsaj 50

beguncev. Konzervirano sadje bi izvažali v Švico in tako bi kmetje ptujskega političnega okraja lahko tržili svoje pridelke.

Tretjega junija 1921 je Franc Čuček naslovil na komisijo za demobilizacijo osem strani dolgo pismo, v katerem zagotavlja, da je pripravljen v treh obrokih plačati kupnino za taborišče v Strnišču v vrednosti treh milijonov kron, s tem da bi zadnji obrok nakazal po izselitvi slovenskih in ruskih beguncev. Poudaril je, da mu gre le za industrializacijo okraja.¹⁸ Komisijo je posebej opozoril, naj ne demontira strojev, še zlasti ne ob železniški postaji.

Razkrival je še svoje druge načrte. S Tovarno Zupanc in drug je želel urediti industrijski obrat lesne volne. Pripravljal je pogodbo s hrvaškim podjetjem za izvoz prašičev, saj bi v Strnišču uporabil nekdanjo klavnico in hladilnico za tranzitno postajo. Iz Banata bi v zakol vozil vagone svinj, mariborski cariniki pa bi v Strnišču carinili blago, ki bi ga prevzemali kupci drugih držav. Predvidel je tudi, da bi pletarska in mizarska delavnica obratovali še naprej.

Ministrstvo za trgovino in industrijo Kraljevine SHS je 7. junija o zadevi obvestilo Predsedstvo Deželne vlade za Slovenijo in podrobneje navedlo svoja stališča. Obrat lesne volne bi omogočil več dohodka kakor izvoz lesa. Ker je ptujski politični okraj med vodilnimi v sadjarstvu, bi tovarna za predelavo sadja koristila sadjarjem ptujske okolice. Prav tako bi tovarna vagonov omogočila redni izvoz in uvoz, saj je 70 % voznega parka neuporabnega. Gotovo je tudi, da bi industrijski obrati v Strnišču prispevali h gospodarskemu razvoju tega pasivnega slovenskega območja in seveda k reševanju brezposelnosti.¹⁹

V zadnji ponudbi za nakup taborišča v Strnišču z dne 19. novembra 1921 Franc Čuček navaja, da bi želel odkupiti barake, razen tistih, ki so namenjene Jugoslovanski matici in Primorcem, ki se odpravljajo v Prekmurje.

¹⁷ Kot v op. 4, ČZN, str. 84–91.

¹⁸ Kot v op. 4, ČZN, str. 84–91.

¹⁹ Kot v op. 4, ČZN, str. 86.

Prav tako ni zainteresiran za objekte na obrobju, namenjene za nadrobno razprodajo. Za nakup je Čuček ponudil 4 milijone kron ter 5 % sredstev od vrednosti državnih naročil, kar bi izplačal v treh obrokih. Hkrati je zapisal, da bi pletarstvo ohranil za 10 let, za 5 let pa mizarstvo. Bolnišnični inventar naj bi prevzela ptujska bolnišnica, druge predmete po likvidaciji taborišča pa naj gospodarska komisija razproda. Kot kupec objektov želi obdržati ozkotirno železnico.²⁰

Ko je 8. novembra 1921 tekla razprava pri Pokrajinskem namestništvu za Slovenijo o ukinitvi begunskega taborišča v Strnišču, so ugotovili, da bi bila za industrializacijo kraja najučinkovitejša prodaja celotnega taboriščnega kompleksa v vrednosti 11.038.138 kron.²¹

Istega dne so na seji Predsedstva Deželne vlade sklenili, da bodo za 8,5 milijona kron taborišče v celoti prodali Francu Čučku, ta pa bo zgradil veliko tovarno in več manjših obratov. Za mizarstvo in pletarsko zadrugo bi moral Čuček skleniti najemno pogodbo. Ob razpustu begunskega taborišča primorskih Slovencev je Franc Čuček 31. januarja 1922 prevzel taborišče s 150 barakami v vrednosti 3 milijonov kron.²²

Poslovanje Čučkovih industrijskih obratov po likvidaciji begunskega taborišča v letih med 1922 in 1928

Franc Čuček si je prizadeval zgraditi veliko tovarno železniških vozov. Kaže, da mu pri saški tovarni s svojo idejo ni uspelo prodreti in se je zato zatekel k češki Lipi. Inženir tega podjetja je pripravil za tovarno v Strnišču gradbeni načrt, ki pa ga je ministrstvo zavrnilo, ker so v Mariboru že obratovala železniške delavnice. Čučku tudi ni uspelo izpeljati načrta za kako drugo tovarno ali njeno

podružnico, čeravno je neposredno iskal možnosti po Jugoslaviji, Češki in Nemčiji. Med drugim je navezal stike s tovarno sladkorja v Osijeku, misleč, da bi bili nasadi sladkorne pese v ptujskem okraju povsem realni. Načrt ni bil realiziran. Gradnjo obrata je prepovedala Zveza sladkornih tovarn v Jugoslaviji.

Franc Čuček je skušal navezati stike s tovarno sukna in volne v Brnu, vendar sadov tudi to ni obrodilo. Lastnike so odvrčali proizvodni stroški, kot so trdota vode, neprimernost bosanske ovčje volne, uvoz iz Avstralije in drugo.²³

Ker so bila prizadevanja za ustanovitev velike tovarne neuspešna, se je Franc Čuček lotil proizvodnje v manjših obratih. V teh je našlo delo okoli 180 okoliških delavcev, največ potrebnih za sezonska dela.²⁴

Od leta 1923 do leta 1928 je obratovala delavnica lesne volne, s katero je okoli 15 delavcev oblagalo vinske in pivske steklenice ter jajca; les so dobavljali s Pohorja in Konjiške gore. V istem času je približno 16 delavcev delalo v podjetju slamnatih tulcev, namenjenih za pivske in vinske steklenice.²⁵

Mizarstva in kovinarska zadruga sta prenehali delovati leta 1923. Nekaj odpuščenih delavcev je prevzela Pletarska zadruga, drugi so zapustili kraj. Tega leta je Čučku uspelo, da se je pletarna rogozne pletenine in preprog preselila s Češke v Strnišče; do leta 1928 je obratovala pod vodstvom Čeha Oplta. V obratu je bilo zaposlenih okoli 30 priučenih delavk iz okoliških vasi. Zaradi splošnega stečaja je Čuček opustil podjetje, ki je prešlo pod okrilje ptujske Pletarne.

Pred ukinitvijo Čučkovih podjetij se je namreč Pletarska zadruga s pletarsko šolo preselila na Ptuj; po izkušnjah iz proizvodnje v

20 Prav tam.

21 Kot v op. 4, ČZN, str. 87.

22 Prav tam.

23 Prav tam.

24 Prav tam, str. 88.

25 Čučkovo podjetje je pozneje prevzel ptujski gostilničar Karl Wessely in obrat preselil na Ptuj.

Strnišču pa ni več uporabljala vrbovega šibja, temveč se je preusmerila v proizvodnjo rogoznih pletenin.

Okoli leta 1926 je večina obratov ob uvedbi stečajnega postopka prenehala delati. Med njimi je bila tudi predelovalnica sliv za brinele, kjer je okoli 80 delavk lupilo slive, jih sušilo na soncu, obdelalo z žveplom in dimom in jih v dvokilogramski embalaži pripravilo za izvoz v Švico, Belgijo, na Nizozemsko, v Anglijo in na Švedsko. Delavnica tehtnic s približno 20 delavci, ki je obratovala z nekim češkim družabnikom iz Prage, je propadla zaradi slabe kakovosti tehtnic (od 5 do 1.000 kg). Čuček je bil oškodovan za približno 800.000 din.²⁶

Franc Čuček je utrpel izgubo tudi v parfumeriji. Drogerist Poberaj z 10 delavkami namreč na tržišču ni bil kos družabniku podjetja dunajske parfumerije Feliksa Maierja.

Nič bolje ni bilo v delavnicah iz leta 1924. V delavnici gramofonskih zvočnic, ki jo je vodil praški strokovnjak Loeschner, so delali štirje delavci. Predrage surovine so narekovale zaprtje obrata; Franc Čuček je utrpel približno 300.000 din izgube. Čuček je pred stečajem ob propadu delavnice harmonik, ki jo je vodil Vinko Simonič z Destrnika, izgubil 250.000 din.²⁷

Neuspešni Čučkovi poskusi industrializacije Strnišča

Zastavlja se nam vprašanje, zakaj Francu Čučku s prodornimi (včasih tudi nerazumljivimi) idejami ni uspelo izpeljati industrializacije Strnišča.

Ugotovimo lahko, da predvidena industrializacija kraja ni slonela na realnih temeljih. Pogodbe z raznimi družabniki niso bile stvarno zasnovane. Usodno je bilo, da oblasti niso

bile zainteresirane za Čučkove načrte. Ravnatelj strniških obratov, upokojeni avstrijski častnik Karl Wessely, za razvoj gospodarstva ni bil usposobljen. Franc Čuček se je lahko samo utapljal v dolgovih.

Franc Čuček je bil 1. junija 1926 pri mariborskem okrožnem sodišču prisiljen napovedati stečaj. Za stečajnega upravitelja je bil imenovan advokat dr. Vekoslav Kukovec iz Celja.²⁸

Kot glavna upnica je 22. avgusta 1928 Strnišče prevzela Ljudska posojilnica v Ljubljani, ki je odpravila vsa podjetja in podrla vse barake. Glavne cevi vodovodnega omrežja so postale last ljubljanske mestne občine. Parna elektrarna je prešla v roke Tovarne tannina v Majšperku in nekega bosanskega rudnika. Nekdanjo Hellinovo posest, ki naj bi jo pridobil ljubljanski industrialec Bonač, je obdržala ljubljanska Ljudska posojilnica.

S prodajo Čučkovih podjetij je bil lastnik ob tri četrtine svojega premoženja. Okoli 180 delavcev je izgubilo zaslužek. Gospodarsko izgubo so utrpeli tudi Čučkovi družabniki. Več pravnih v stečajnem postopku govori, da se je Franc Čuček glede vrednotenja svojega premoženja čutil ogoljufanega; v sodnih postopkih se ni mogel izogniti občutku, da je bila v igri tistih, ki so ga onemogočali, posređi korupcija.

Po ukinitvi Čučkovih strniških podjetij je upadlo število tamkajšnjih delavcev. Po izselitvi zadnjih prebivalcev nekdanjega taborišča je na posestvu graščine ostalo še okoli 50 delavcev. Tretjega oktobra 1928 je bilo graščinsko posestvo s poslopji preknjiženo na ljubljansko Ljudsko posojilnico.²⁹ Postopoma so nehale delovati elektrarna, pekarna, menza, trgovina, trafika ...

Leta 1931 barakarskega naselja v Strnišču ni bilo več.

²⁶ Kot v op. 4, ČZN, str. 89.

²⁷ Prav tam, str. 90.

²⁸ Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), Okrožno sodišče Maribor, šk. 392, 393, 443, 445, 453. Prim. tudi ČZN, Rojic, str. 90–91.

²⁹ ČZN, Rojic, str. 91.

Za konec naj navedemo, da kljub smelim načrtom Franca Čučka Strnišče ni preživelo. Čučka najbrž ne moremo okarakterizirati za sanjača. Prav tako ne moremo reči, da so bili vsi njegovi načrti slabi in neizvedljivi. Dejstvo pa je, da so nastajali v gospodarsko težkem času po prvi svetovni vojni, da so vsi projekti odraz nastopajoče svetovne gospodarske krize, kmečkih dolgov in nezainteresiranosti vladne politike.

Viri

AS – Arhiv Republike Slovenije:

AS 95, ONZ, fas. 27;

AS 332 (319–326), 6-letna statistika obrti po strokah; Predsedstvo deželne vlade za Slovenijo, Okrajna glavarstva.

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor:

Okrožno sodišče Maribor, šk. 392, 393, 443, 445, 453.

ZAP – Zgodovinski arhiv na Ptuj:

ZAP 5, Mestna občina Ptuj (MOP), šk. 250.

ZAP, Zbirka Varia, šk. 9.

PMPO – Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož, Zgodovinski oddelek:

Izjave: izjava Zinke Čuček - Nunčič.

Župnijski urad sv. Lovrenca na Dravskem polju:

Župnijska kronika.

Literatura

Industrija in obrti v Dravski banovini, Ljubljana 1936, 104 str.

Boj za Maribor 1918-1919, spominski zbornik ob sedemdesetletnici bojev za Maribor in severno mejo na slovenskem Štajerskem (ur. Švajncer, Janez J.) Maribor, Obzorja, 1988, 574 str.

Nedeljski dnevnik, 1962: Satler, Miran, Znanec iz sosednje ulice. Vedno nekaj plete. Ptujski list 1920/II, št. 38

Vida Rojic, Iz zgodovine Strnišča in Kidričevega. *Ptujski zbornik IV*, (ur. Jože Curk). Ptuj 1975, str. 271–278

Vida Rojic, Iz zgodovine Strnišča in Kidričevega, *Časopis za zgodovino in narodopisje* (ČZN), let. LXXV (1984), št. 1, str. 57–121

Tednik, let. XXII (1969), št. 18, 8. 5. 1969, str. 5, Nekrolog za Franca Čučka.

Franc Čuček in der Geschichte von Kidričevo

... In Ptuj, wo vor dem Zweiten Weltkrieg das deutsche Handelskapital herrschte, ragte unter den slowenischen Handelsbetrieben der Weingroßhändler Franc Čuček (1882-1969) hervor. In den 20er Jahren des vorigen Jahrhunderts baute er einen Teil seines Lebens in die Geschichte von Kidričevo ein. Er wurde am 18. Januar 1882 in Kutinci bei Sveti Jurij ob Ščavnici in einer Bauernfamilie geboren. Das Gymnasium besuchte er in Maribor und in Villach. Er suchte sein Lebensziel auf verschiedenen Gebieten, aber seinen weiteren Weg diktierte ihm die aufgeweckte kaufmännische Ader. Das Erkenntnis, dass er in Kärnten mit steirischen Qualitätsweinen handeln könnte, war der Ausgangspunkt, dass er sich entschlossen hat mit Weinen zu handeln.

Er hatte Lust auf die Ptujer Weingegend bekommen und im Jahr 1902 kam er in die altertümliche Stadt Ptuj. Nach zehn Jahren erbaute er in der Stadt ein imposantes Gebäude und heiratete kurz bevor er in die Armee einberufen wurde. In Ptuj gründete er eine Familie.

Er war ein Mensch mit restlosem Geist und mit vielen Plänen. Nach dem Ersten Weltkrieg versuchte er seine Fähigkeiten im Flüchtlingslager in Strnišče zu verwirklichen. Er war ein nationalbewusster Slowene und so hat er auch seine Kinder erzogen. Die deutsche Okkupationsmacht verbannte ihn nach Kroatien in Hrvatska Dubica. Er konnte das Kriegsleiden gut ertragen, nur der Verlust seines erstgeborenen Sohnes France, den Kurier bei der Führung der slowenischen Partisanenbewegung, der im Jahr 1943 im Kampf mit einer im Hinterhalt wartenden Kollaborateur-Kampfeinheit gefallen ist, hat ihm eine unheilbare Wunde hinterlassen.

Nach der Befreiung kam er nach Ptuj zurück, bereit bei dem Stadtwiederaufbau mitzuwirken. Er leitete eine Wohnungsgenossenschaft und half den Menschen beim Bau ihrer Häuser an der Stadtperipherie, wo dann

Vororte entstanden sind. Er starb am 1. Mai 1969 in Ptuj.

Der geschäftliche Lebensweg von Franc Čuček, mit allen Höhen und Tiefen, ist mit der Geschichte von Strnišče in den 20er Jahren des vorigen Jahrhunderts besonders eng verbunden. Die Siedlung mit 295 Baracken des ehemaligen österreich-ungarischen Militärkrankenhauses wurde am Kriegsende zu einem Flüchtlingslager mit ungefähr 4.600 Küstenland-Slowenen, mit ehemaligen Kriegsgefangenen – Heimkehrer aus Russland, mit russischen Emigranten und einigen Heimischen, die im Lager auf Arbeitssuche waren. Das Lager hatte sogar eigenen Strom, die Wasserleitung und eine Schmalspurbahn.

Nach dem Ersten Weltkrieg, als die Landesregierung für Slowenien das Lager übernommen hatte, wurden die Baracken für verschiedene Zwecke benutzt, tätig waren die Tischler-, Metallbearbeitungs- und Flechtereigenossenschaft, bei denen man auch Arbeit finden konnte.

Die Barackensiedlung in Strnišče könnte nach dem Ersten Weltkrieg in ein größeres Industriezentrum umgestaltet werden, doch die Lokalbehörden, vor allem die Stadtgemeinde Ptuj, waren solch einer Idee nicht zugeneigt, sie hoben das Problem der Straßenverbindungen und die Unrentabilität der geplanten Unternehmen hervor. Die Industrieanlagen aus Strnišče könnte man zweckmäßiger für die Bedürfnisse der Stadtgemeinde nützen. Trotz Empfehlungen der Regierung, dass die Industrialisierung von Strnišče einen Gewinn für die Umgebung bedeuten würde, hat die Stadtgemeinde Ptuj solche Bemühungen zurückgewiesen. Wegen der Instandhaltungskosten des Lagers (ungefähr 140.000 Kronen monatlich) und der dortigen Werkstätte hat sich die Landesregierung für Slowenien am 1. Januar 1922 entschlossen das Lager in Strnišče aufzulösen. Äußerst schwierige Verhältnisse der im Lager stationierten Flüchtlinge, vorwiegend aus slowenischem Küstenland, zwangen die Regierung, dass die Instandhaltung des Lagers bis zum 30. August verlängert wurde. Nach dem Verkauf des Lagers an Franc

Čuček nahm er sich die Industrialisierung vor. Die Gründung einer Eisenbahnwagen-Fabrik ist ihm nicht gelungen. In Verbindung mit ausländischen Firmen versuchte er die Produktion in verschiedenen Industriewerkstätten zu entwickeln, doch dafür gab es keine reale finanzielle Deckung. Um 1926, anlässlich des Konkursverfahrens, hörten die meisten Betriebe mit der Arbeit auf. Franc Őuörk erlitt einen großen finanziellen Verlust.

Nach der Stilllegung der Franc Čuček gehörenden Firmen in Strnišče versiegte im Jahr 1928 die gesamte Produktion. Im Jahr 1931 gab es in Strnišče keine Barackensiedlung mehr.